

СИМВОЛИ ПРИРОДИ ЯК ОСНОВА ОБРАЗНОЇ СКЛАДОВОЇ КОНЦЕПТУ *СМЕРТЬ* МАЛОЇ ПРОЗИ ЛУЇДЖІ ПІРАНДЕЛЛО

Лазер Тарас Васильович,

магістр,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті аналізуються певні аспекти вербалізації концепту *СМЕРТЬ* у малій прозі Л. Піранделло. Подається класифікація та аналіз асоціатів і символів, покладених в основу досліджуваного концепту.

Ключові слова: концепт *СМЕРТЬ*, асоціат води, асоціат землі, асоціат ночі, символ, новелістика Л. Піранделло.

Феномен смерті вивчається низкою природничих, гуманітарних та суспільних наук: філософія, антропологія, природознавство, медицина, соціологія, психологія, культурологія, теологія, лінгвістика, – всі ці науки так чи інакше виявляють інтерес до нього. Загадковість явища смерті та неможливість її декодувати спонукає багатьох митців до зображення її у власних творах. Часто-густо тема смерті проглядається впродовж усієї творчості того чи того автора у формі однакових чи подібних образів і символів.

Новелістика Л. Піранделло давно привертає увагу вчених [Молодцова 1982, Топурідзе 1971], однак значення категорії смерті у його малій прозі досліджено ще недостатньо [Фейгина 2002]. Цим зумовлюється **актуальність** статті, оскільки в ній вперше виокремлено структурні елементи образної складової концепту *СМЕРТЬ*, якою вона постає у новелістиці Л. Піранделло.

Головною **метою** розвідки є виявлення складників та засобів вербалізації концепту *СМЕРТЬ* у малій прозі Л. Піранделло.

Об'єктом дослідження є концепт *СМЕРТЬ* у малій прозі Л. Піранделло.

Предметом аналізу є символи природи, які становлять основу образно-асоціативної складової концепту *СМЕРТЬ* у новелістиці Л. Піранделло.

Невичерпне багатство природи батьківщини письменника, Сицилії, призвело до того, що у свідомості Л. Піранделло витворюється картина світу, сповнена пейзажних та природних образів. Неабияку роль у вербалізації концепту *СМЕРТЬ* у новелістиці автора відіграють символи та асоціати природи. Найбільш показовими символами асоціату води при об'єктивації концепту *СМЕРТЬ* є річка та море, асоціату землі – символи дороги і тварини, асоціату ночі – місяць, тінь, ліс, тиша та чорний колір.

Сам Л. Піранделло неоднозначно сприймав стихію води. Одним із вірогідних пояснень цьому є те, що шахту, яка належала родині Піранделло на Сицилії, у 1903 році було затоплено, внаслідок чого сім'я стрімко зубожіла, а дружина Л. Піранделло зрештою потрапила до психлікарні. У безлічі, здавалося б, побіжних нагадувань про присутність моря чи річки в новелах простежується неодмінне прагнення персонажів до самогубства.

Дуже репрезентативною в цьому сенсі є новела "Сонце та тіні": *"Il Ciunna s'accoccolò, tenendosi con un braccio a un palo e battendo leggermente l'acqua con l'altra mano, come se volesse dirle: sta' bonina! sta' bonina! a più tardi!"* – Чунна при-

сів. Однією рукою він тримався за палицю, а іншою пестив воду, наче казав їй: "Будь хорошою! Будь хорошою! Зовсім скоро!" [Pirandello 1987, 315].

Ця спроба самогубства засвідчує сублімацію страхів самого Л. Піранделло. Так, у листах до друзів автор називає затоплення шахти батька "трагедією" [Bonghi 2010], а в дуже показовій з біографічного кута зору новелі "Дим" [Pirandello 1987, 25] митець насичує опис затоплення шахти епітетами на зразок "катастрофічний", "непоправний", "невідворотний" тощо.

Важливим для детального аналізу концепту СМЕРТЬ у творчості Л. Піранделло є також асоціат землі. Символи, пов'язані із асоціатом землі, зустрічаються в багатьох контекстах, що пояснюється специфікою стилю Л. Піранделло. Найпершим за значимістю символом смерті в асоціативній площині землі є дорога з її асоціативним рядом: рух – подорож – шлях.

У новелах "Муха" та "Труна на потім" [Pirandello 1987, 117] для об'єктивації концепту СМЕРТЬ автор передусім послуговується символікою подорожі. Специфіка вербалізації концепту СМЕРТЬ у цих творах дозволяє без перебільшень назвати їх ідентичними, оскільки в обох новелах автор використовує подібну символіку дороги (поспіх і подорож).

У новелі "Труна на потім", як і в новелі "Муха", неодмінно після колізії з твариною автор змушує одного з персонажів вирушити в подорож, до того ж зробити це поспіхом. Така структура зав'язки твору дозволяє передбачити, що невдовзі один із протагоністів помре.

Новела "Кінь на місяці" [Pirandello 1987, 567] є чи не найбільш повною та репрезентативною з точки зору використання окреслених символів концепту СМЕРТЬ. Символи землі в ній впродовж усього сюжету навіюють СМЕРТЬ. Уже в самій назві закодовано символ тварини. Пам'ятаючи, що смерть у деяких новелах Л. Піранделло вуалюється та настає лише наприкінці твору і з тим, на кого у зав'язці твору автор читачам лише натякає, новелу "Кінь на місяці" можна декодувати, фактично, з назви та першого речення:

Di settembre, su quell'altipiano d'aride argille azzurre, strapiombante franoso sul mare africano, la campagna già riarso dalle rabbie dei lunghi soli estivi, era triste: ancor tutta irta di stoppie annerite, con radi mandorli e qualche ceppo centenario d'olivo saraceno qua e là – У вересні це сухе покрояне плоскогір'я з тріщинами на урвищі звисало над самісіньким лівійським морем і мало моторошний вигляд: поля, безжально випалені літнім сонцем, досі стирчали чорними клаптями стерні, де-не-де мигдальні дерева та стовбури старих диких маслин.

У новелі "Муха" персонаж помирає через муху, у новелі "Труна на потім" персонаж помирає після введення у тівр собаки та труни, у "Коні на місяці" персонаж помре після появи у творі коня.

Символи асоціативної площини ніч (місяць, тінь, ліс, тиша, чорний колір) для об'єктивації концепту СМЕРТЬ засвідчені в багатьох новелах Л. Піранделло. Серед них найпотужнішим та найкращим знаком смерті є символ місяця. Навіть асоціат води, який мав сильний психологічний вплив на Л. Піранделло, виявляється слабшим.

Найбільш широко символи асоціату ночі представлені у новелі "Кінь на місяці". У ній чітко простежується припущення про те, що саме символ місяця є основним складником концепту СМЕРТЬ. *La luna. Una gran luna che sorgeva lenta da quel mare giallo di stoppie. E, nera, in quell'enorme disco di rame vaporoso, la testa inteschiata di quel cavallo che attendeva ancora col collo proteso; che avrebbe atteso sempre, forse, così nero stagliato su quel disco di rame, mentre i corvi, facendo la ruota, gracchiavano alti nel cielo.* – Місяць. Величезний місяць повільно виринав з-за жовтого моря солом (обрамлення символами смерті – стерня на початку твору). Її мідний опуклий диск ніс на собі чорну голову коня (символ чорного кольору), який усе чекав з витягнутою шиєю (чекав на повернення персонажа, який побіг по допомогу – подорож поспіхом), здавалося, може чекати так завжди – чорний череп, вписаний у мідний круг, – допоки хижі круки (чорний колір, тварина) круяться там згори.

Цей прикінцевий абзац є дуже показовим у баченні смерті автором. Усі символи та асоціати концепту СМЕРТЬ, які були окреслені раніше, засвідчуються в одному реченні. Однак гра автора тут не має меж – він "убиває" не коня, як того чекає кожен читач, який має наївність покладатися на логічність Л. Піранделло, а іншого персонажа, того, який прийшов до коня, прийшов до місяця, прийшов із допомогою.

Фінальні думки іншого персонажа, який став лише свідком торжества смерті, найбезпосереднішим чином вказують на думки самого ж Л. Піранделло, на його алюзії та страхи, на те, які саме символи асоціюються у автора зі смертю: *via da quell'uomo che rantolava... chi sa perché! via da quel cavallo, via da sotto quella luna pazza, via da sotto quei corvi che gracchiavano nel cielo... via, via, via...* – Геть від цього чоловіка, який хрипить... незрозуміло чому! Геть від цього коня, геть від цього божевільного місяця, геть від цих круків, що здійняли галас у небі... геть, геть, геть...

Досить показовою з точки зору використання символів ночі для об'єктивації концепту СМЕРТЬ є новела "Чорний серпанок": *Tutto era silenzio. Forse s'era già addormentata. Era già buio. Il lume della luna entrava, per il balcone aperto, nella sala.* – Всюди тихо. Можливо, вона вже заснула. Сяйво місяця проходило крізь прочинений балкон у вітальню. Тут автор знову вказує на смерть персонажа, який поки не в центрі проблематики та колізій твору. Однак робить він це саме з настанням ночі, саме тоді, коли він має можливість використати з цією метою символ місяця. Важливо підкреслити, що смерть, до якої підводить символ місяця, не є насильницькою, тобто людина сама помирає або ж чинячи самогубство, або, як у "Коні на місяці", від безпорадності.

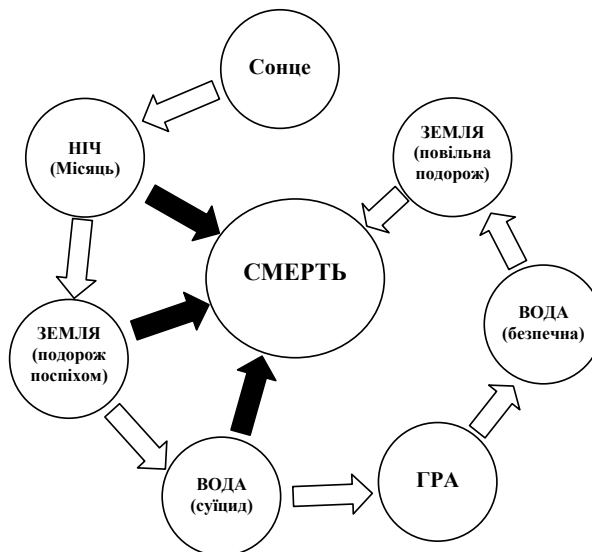
Новела "Схід сонця" [Pirandello 1987, 348] дуже яскраво відображає асоціацію "ніч – смерть". Так, у зазначеній новелі персонаж Л. Піранделло виходить у ніч з метою застрелитися і саме ніч є хроносом смерті для автора. Сонце ж не фігурує як асоціат при об'єктивації концепту СМЕРТЬ, тому вже з назви впливає висновок про те, що смерть персонажа не відбудеться. Як би Л. Піранделло не намагався потім грою за допомогою символів ночі наштотувати читача на думку про те, що персонаж загине, однак вже із назви очевидно, що смерть не матиме місця. Автор закидає персонажа в мандрівку, оточуючи його невід'ємними для Л. Піранделло символами смерті. Мандрівка поспіхом (символи землі), місяць, чорний колір, тиша, тіні (символи ночі) вказують на неодмінну майбутню смерть персонажа.

"Сонце та тіні" – новела, у якій письменник приводить персонажа до смерті, попри таку "оптимістичну" назву. Зрештою, в назві згадана також тінь як невід'ємний атрибут ночі: *"Tra i rami degli alberi che formavano quasi un portico verde e lieve al viale lunghissimo attorno alle mura della vecchia città, la luna, comparendo all'improvviso, di sorpresa, pareva dicesse a un uomo d'altissima statura, che, in un'ora così insolita, s'avventurava solo a quel buio mal sicuro. "Sì, ma io ti vedo". – Між гілляччям дерев, наче легкий зелений портик, що вкривав довгу дорогу вздовж стін старого міста, раз-по-раз зазирає місяць і наче говорив високому перехожому, який відважився сюди заблукати в таку невдалу годину і в таку ненадійну темряву: "Так, а я тебе бачу".*

Цей абзац переповнений зазначеними символами смерті. Місяць у цій новелі є дуже яскравим символом. Крім нього тут згадана і дорога, і подорож персонажа, і тіні, і чорний колір сутінок і таке інше.

У цій новелі знову підтвердилася думка про те, що асоціат ночі призводить до насильницької смерті. Параболічна формула новел Л. Піранделло все ж виправдана, адже, хоч на початку твору представлений символ сонця, який не асоціюється зі СМЕРТЮ, продовження надає надходженню смерті беззаперечності: наприкінці новели персонаж помирає, а світанок вимальовується у перспекції. Цикл замикається, і параболічну структуру не порушено (сонце-темрява-перипетії-смерть-світло).

Наведена нижче схема дає можливість простежити чітку симетричність асоціатів землі та води. Варто відзначити, що елемент ГРА тут розуміється як відтягування Л. Піранделло моменту, коли стає зрозумілим, хто зрештою помре. Така вуалізація підбурює читача до роздумів, і таким чином сам автор заграє з ним, заводячи у своєрідний читацький ліс. Симетрія Вода (суїцид) – Вода (безпечна) через ГРУ призводить до смерті персонажа. Аналогічно відбувається й у випадку з симетрією Землі, у якій, однак, персонаж має пройти етап Вода (суїцид) – Вода (безпечна):

Таким чином, основними асоціатами концепту СМЕРТЬ малої прози Л. Піранделло є вода, земля та ніч. У новелах було виявлено чітку структуру, за якої автор починає та закінчує оповідь символами з однієї асоціативної площини. Концепт СМЕРТЬ вербалізується шляхом введення в твір вищезгаданих символів.

Серед усіх новел найбільш насиченою аналізованими символами та асоціатами концепту СМЕРТЬ є новела "Сонце та тіні". Вона є найбільш показовою щодо структурних особливостей нарації (обрамлення) малої прози Л. Піранделло.

Звичайно, у деяких новелах засвідчено не всі асоціати концепту СМЕРТЬ, а лише один. У таких творах смерть персонажа настає без проходження всіх зазначених стадій, а одразу ж після того, як автор вводить у новели відповідні символи та асоціати. Найсильнішими у вираженні концепту СМЕРТЬ є саме ті новели Л. Піранделло, у яких засвідчено всю зазначену схему. Саме такою постає новела "Сонце та тіні", у якій автор не лише проводить персонажа усіма стадіями, а й витворює перспекцію задля досягнення повної симетрії: образ сонця з'являється ще на початку і, хоч він випадає з досліджуваного асоціативного ряду концепту СМЕРТЬ, однак у цій схемі, вже після досягнення героєм кінцевого стану (смерті), автор виписує перспекцію на ранок – тобто вибудовується симетрія сонце-сонце.

Отже, у структурі асоціатів та символів новелістики Л. Піранделло при об'єктизації концепту СМЕРТЬ можна констатувати наявність параболічної форми, тобто використання всіх символів природи побудовано на симетрії в антиномічних асоціативних площинах (поспіх – спокій, самогубство – безпека, тривожна місячна ніч – спокійна місячна ніч, палюче сонце – теплий світанок).

В статье анализируются определенные аспекты вербализации концепта СМЕРТЬ в малой прозе Л. Пиранделло. Подается классификация и анализ ассоциатов и символов, положенных в основу исследуемого концепта.

Ключевые слова: концепт СМЕРТЬ, ассоциат воды, ассоциат земли, ассоциат ночи, символ, новеллистика Л. Пиранделло.

The article is dedicated to some aspects of the DEATH concept verbalization in the short prose of L. Pirandello. Author gives the classification and the analysis of symbols and associates lying in the basis of the researched concept.

Key words: the DEATH concept, associate of water, associate of earth, associate of night, symbol, L. Pirandello's short prose.

Література:

1. *Молодцова М.* Луиджи Пиранделло / Майя Молодцова. – Л. : Искусство, 1982. – 216 с.
2. *Топуридзе Е.* Философская концепция Луиджи Пиранделло / Елена Топуридзе. – Тбилиси : Мецниереба, 1971. – 134 с.
3. *Фейгина Е.* Значение категорий "жизни" и "смерти" в новеллистике Л. Пиранделло / Е. Фейгина // Филология в системе современного университетского образования. – М., 2002. – Вып. 5. – С. 85–89.
4. *Bonghi G.* Biografia di Luigi Pirandello / G. Bonghi [Electronic source]. – Access mode: <http://www.classicitaliani.it/pirandel/bio/bio01070.htm>.
5. *Pirandello L.* Novelle per un'anno / Luigi Pirandello : in 2 vol. – Milano : Edizione CDE Spa, 1987.